

„Magyar költők, hol vótatok...?”

Mirk László (szerk.): *101 vers és ének a moldvai magyarokról*

Kriterion Könyvkiadó, 2017

Ezt kérdezi a Klézsén élő Duma István András, a Kárpátok övezte táj magyar költőitől, *Árváknak* című versében, szemükre hányva, hogy „Rólunk semmit sem tudtatok...” Pedig hát – íme a bizonyosság, a Mirk László csíkszeredai tanár úr válogatásával és szerkesztésében immáron bővített kiadásban is megjelent versantológia. Az ezredforduló idején megjelent első összeállítás előszavában azt írtam az akkor 63 csángó témájú verset tartalmazó kötetéről,¹ hogy „alkalmasint még férne bele”, s lám, az eltelt tizenhat esztendőben a kötetet összeállító Mirk László nem tétlenkedett, tovább gyűjtötte a bizonyítékokat: a moldvai magyarokkal foglalkozó verseket. A most megjelent antológia szinte ugyanannyi (18) moldvai népdalt, de részben más válogatással, kottával is ellátva és huszonegygyel több, összesen 84, a moldvai magyarok sorát felmutató verset tartalmaz,

Ötvenegy költő nyolcvannégy verse erről a néhány százézes népcsoportról, amelynek talán harmada ha még beszél magyarul, és talán néhány százan lehetnek közöttük, akik el is tudnák olvasni – ha hozzájutnának – az anyanyelvükön írt verseket. Micsoda torokszorító ellentét! De hát Madách sem annak a háromnak – Ádámnak, Évának és Lucifernek – írta az *Ember tragédiáját*, akikről szól, hanem mindnyájunknak, az összes magyarnak, sőt az egész emberiségnek. Mirk László moldvai magyarokról összeállított versgyűjteménye sem csángó földi testvéreinknek szól – elsősorban. Pedig fontos,

nagyon fontos volna, hogy ők is megismerjék. De ehhez hiányzik az a tevékeny értelmiségi réteg, amely közvetíthetné hozzájuk a versek üzenetét. De még ha a néhány tucatnyi, anyanyelvünket fakultatív módon oktató moldvai magyar tanárhoz el is jutna, el is juthatna ez a könyv, az is csak valamelyest erősíthetné a moldvai magyarság önismeretét. Pedig erre igen nagy szükség lenne, ott a Szeret mentén, a Tázló, a Tattros és a Moldva partjainál. Hogy ha már nem tapasztalják, legalább olvassák, vagy ha nem olvassák, legalább halljanak róla – ünnepeiken, vetélkedőiken, alkalmi irodalmi műsorokban, ahol nagyon célszerűen fel lehetne használni, el lehetne szavalni, vagy legalábbis fel lehetne olvasni a gyűjteményben található verseket. Hogy mégse maradjon a „magyar költők” hangja pusztába kiáltott szó!

Ez a 101 – valójában 102 – vers történelmi adatokat is közöl arról a tájról és népéről. A legendás kezdetekről, Moldva megalapítása előtti időkről Arany János verseli meg a tartomány tatároktól való megszabadításának mondáját, amikor a Lajos király parancsára Moldvában harcoló Lackfi Endrét, Erdély vajdáját a váradi sírjából életre kelt Szent László király ércszobra segíti győzelemre. Fel-felvillan egy-egy morzsa a moldvai magyarok középkori történelméből, akik „...bibliát fordítanak”; ahol olyan magyar falvakat lehet találni, akikről „tizenhét esztendeje nem gondoskodott pap...”, legföljebb a velük bolyongó páter Zöld Péter, aki „hosszú bujdosásra jött vót bé Módvába”. Találkozunk itt Fazekas Mihállyal, a *Ludas Matyi* költőjével, aki azokról az időkről ír, amikor I. Ferenc császár beavatkozott az orosz–török hábo-

1 *Az ember ott a legfájóbb magyar.* Versek a csángómagyarokról. Válogatta: Mirk László. Csíkszereda, 2001, Hargita Kiadóhivatal.

rúba, egy időre megszállta Moldva északi részét, a kutatás számára rendkívül értékes térképfelvételeket és összeírásokat készítettett, s mint verséhez fűzött lábjegyzetből kitűnik, csapatával hetekig álmásozott a ma is magyar népségű Trunk község határában. El egészen a XX. századig, amikor az állami iskolahálózat megteremtésével a sok kicsi csángómagyar gyermeknek „oláh nyelvbe törték zsenge magyar nyelvét...”, amint a Jász Viktor néven publikáló Libisch Győző elpanaszolja *Az ördög nyelve* című versében.

De mert költői alkotások gyűjteménye ez a könyv, a versek legtöbbje az érzelmeket tükrözi: a csángók alakját felmagasztalja, sorsukat pedig megsiratja. Az előbbire szép példa Magyari Lajos Csángó lányról szóló verse:

*Szemre törékeny, alakuló teste
egyetlen perdülő munkamozdulat,
tán az öröklét magvait ássa el itt,
a Szeret mellett, a szürke ég alatt.*

Vagy Lakatos Demeter híressé vált versének apója, aki a költő emlékei szerint kézen fogva magyarázta neki, kicsike unokájának a csángó identitás akkor még elevenen élő lényegét, nevezetesen hogy ott, „hol a nap leszentül”, „ott vagyand a műk országunk...”

Ám a kötet legtöbb versének témája a moldvai magyarok sorsa miatti siralom. Mert ez a sors olyan, miként Eszteró István fogalmazta *Csángók* című versében: „Mintha vadászterület volna a nemzet, a nép.” Vagy ahogyan Duma-István András érzi *Én országom, Moldováról* szólva:

*Szajom bé van dugva
Szemem el burkolva
Nem tudnak meg értni
Nyelvemen beszélni*

Hiszen, mint Ferencz Imre írja a *Csángókban*:

*nyelvünk romlik szakadozik
drága vásznát-szövetét
idegen anyaggal
foldozgatjuk*

Az 52 költő többsége egyetlen verssel szerepel a kötetben, bár számosan vannak, akik megérdemelnének többet is, de akkor az antológia túllépné a sorozatcím által megszabott számot. Néhány költő esetében azonban kivételezett a kötetet összeállító Mirk László. Természetes, hogy több művet is beválogatott a moldvai magyarok közül való költők verseiből, így a szabófalvi Lakatos Demetertől 5, a somoskai Demse Mártontól 3, a klézsei Duma-István Andrástól 4, a lujzikalagori Gábor Feliciától 2, a magyarfalusi Iancu Laurától 5 és a bukovinai Hadikfalván született Tamás Menyhértől 2 verset olvashatunk. Rajtuk kívül a bukaresti – tehát szinte „csángó” – Czegő Zoltán (2) és Ferencz Imre (4); továbbá a *Moldvai Magyarság* folyóiratot alapító Ferenczes István (5), a Garamenti Nagyövedről való Garai István (3), a nagyenyedi Jékely Zoltán (2), a napokban elhunyt nagygalambfalvi Kányádi Sándor (4), valamint a Budapesten született Kovács István (2) és Lezsák Sándor (3) kapott a kötetben egynél több versre való helyet. Az 52 költő egytizede tehát a moldvai-bukovinai „csángó”; akik szeretik szülőföldjüket, s ezt az érzést – olykor döcögve, helyesírást sem ismerve – meg is vallják verseikben:

*Szebb falu földön nem lehet,
amit elhattam én hon,
hul foly Moldova és Szeret
a virágos tájakon.*

– írja Lakatos Demeter. Duma-István András „gyönyörű csángó népéről” énekel, de kétségbeesve jajdul fel, mert:

*Temetőbbe siraink
Nem tudnak nyugodni
Megértük a hótakat
El fogjuk lesz tagadni*

Végül pedig könyörgőre fogja, hiszen a moldvai magyarok évszázadok óta egyebet se tesznek, tehetnek, mint könyörögni – nyelvükön szóló papért, kérésüket meg sem hallgató püspökhöz, pápához, s mert ilyet nem kaptak, leginkább az Úristenhez:

*Hanem tū Kárpátok
Ketté szakagyatok
Műnköt Moldovába
Veszni ne hagyatok*

De azért kiderül ebből a páratlan értékű versantológiából, hogy ha nem is volt a moldvai magyaroknak értelmiségük, ha papjaik üldözték is anyanyelvüket, ha a magyar állam külső vagy belső okok miatt csak ritkán törődött velük, mindig voltak és vannak a magyar költők és tudósok között, akik – bár fegyvertelenül, de a nekik is szánt, rájuk is váró sorsot felismerve – hangot adtak, szót emeltek csángó testvéreikért. Ők azok, akikről a moldvai vagy nem moldvai, róluk író költők is megemlékeztek: Domokos Pál Péter, Kallós Zoltán, Gegő Elek, Zöld Péter... és mások, egészen Szent Lászlóig, Szent Istvánig.

A kötet legtöbb költője igyekszik beleélni magát a csángók érzelmi világába. Emiatt aztán többet szólnak a szenvedéseikről, mint amit ők maguk hétköznapijaikban megélnék. Hiszen a mindennapok küszködései során el-elfelejtik a közösségeiken esett sérelmeket, az apró küzdelmek nehézségei elfedik a sorsukban rájuk szakadó apokaliptikus méltánytalanságokat. Így aztán a kötet verseit olvasva sokszor úgy érezhetjük, hogy a „magyar költők” helyettük is szenvednek. Mert akinek soha vagy legalábbis nemzedékek óta nem volt része anyanyelvének megbecsülésében, a papi közvetítéssel érkező isteni szeretetben, a gondoskodó államhatalom méltányos védelmében, az talán kevésbé érezte, érzi, szenved meg ennek hiányát, legalábbis nem úgy és nem annyira, mint akiket – teszem azt – egy hatalmi szóval, békediktátummal fosztanak meg

mindettől. Talán azért is jobban érzik át a „magyar költők” a „csángó sorsot”, mert abban az egész nemzetre váró veszedelmet érzékelik, érzékelhetik.

A moldvai csángómagyarok sorsát eddig főként tudományos területekről, a néprajzi, nyelvészeti, történeti irodalomból ismerhette meg, akit érdekelt ez a sors, s nyelvünk, népzene, hagyományos népi művelődésünk forrásvidékét kutatta. Ezzel a kötetel azonban a költészet világából érkezik a hírük, s – egy kis túlzással – a valóság égi másával ismerkedhetünk meg belőle. A Domokos Mária népzene-kutató közreműködésével válogatott Andrásfalvy Bertalan, Domokos Pál Péter, Harangozó Imre, Jagamas János, Kallós Zoltán, Kiss Attila, Moldován Domokos, Rajeczky Benjamin, Újváry Lajos gyűjtéséből való 18 népdal jól kiegészíti a versgyűjtemény hangulatát és az általa közölt ismereteket. Ezek segítségével szinte belülről vethetünk pillantást a csángómagyarok életére, míves- és ünnepnapjaik mozzanataira. A guzsalyasba hívogatót („Hejtok este hozzám guzsalyasba”), a szerelmeseket összeéneklő párosítók („Ki s ki fekszik abba z’ágyba / Fekszik, fekszik Mihály bíró... Ki s ki sétál ott előtte? / Sétál, sétál Máris asszony”); a táncokban elhangzó kurjantásokat („...Ne bánd édes virágom, / Hogy én élem világom // Éljed té’s es, nem bánom / Még szívemből kívánom”), továbbá a kényszerűségből elváló szerelmesek keservesét, az árvák panaszát, a vágyakozó és a beteljesült szerelmesek dalba foglalt érzelmeit. Amikor egyszer „Gergely szültült a gerlicsbe / Én táncoltam a pincébe”, másszor „Beteg vagyok, a szerelem betegje...” Végül néhány „szentes ének” is belefért a gyűjteménybe, hogy aztán lezárja a kötetet a pusztinai magyarok Szent István királyunkra emlékező himnikus éneke:

*Ó Szent Istán, dicsértessél,
Menny és földön tiszteltesél.
De főképpen nálunk ma,
Mint országunk oszlopa...*

S ha ezek a kottával ellátott népdalok a moldvai magyarok érzelmeit mutatják föl számunkra, a közölt versek bizony súlyos vádakat hordoznak. Vádolnak, de fel is emelnek: Bennük van feledékenységünk, önmagunkkal szembeni tehetetlenségünk. Vádolják azokat, akik ide juttatták moldvai magyar testvéreinket, de vádolnak bennünket is, akik oly sokszor megfélemlítettük róluk. Ám fel is emelik az elnyomott, kisémmizett, édesanyjuk nyelvétől is megfosztott csángókat. Fel-emelik őket, nemcsak az egyetemes magyar irodalomba, de a ki tudja hol lakó Istenhez is, akit anyanyelvükön nem is dicsérhetnek templomaikban. Sorsuknak meg kell érintenie mindnyájunkat: megkönnyezzük, vagy ökölbe szorul a kezünk, feltámad a lelkiismeretünk. Ferencz Imre teszi fel Urunkhoz szólva a sokunkban megfogalmazódó kérdést *Csángók* című versében:

*Kinek az érdeke hogy általunk
egy más nemzet oallja magát híveidnek Uram
szeress minket a Szeret partján
és szabadíts meg a gonoszaktól
akik ellenünk vétkeznek...*

A gondolatokat támasztó és lélekkavaró verseskötet céljait jól szolgálja Ádám Gyula fotóművész tucatnyi képe. Nem illusztrációként szerepelnek ezek a felvételek a kö-

tetben, hanem megidéznek a tájat, a közeget s az emberi arcokat, ahol és akikkel beltelik ez a sors, akiket sújt ez a végzet. De nemcsak megtört és szenvedő arcokat, inuk szakadtával dolgozó embereket látunk ezeken a képeken, hanem álmukban mosolygó gyermekarcokat és gyertyalánggal imádkozó közösségeket is, példázva a mondást, miszerint mindig a remény hal meg utoljára.

Mirk László versgyűjtő munkássága azonban korántsem fejeződött be ennek a kötetnek a megjelenésével. Mert alighogy pontot tettem ismertetésem végére, már asztalomon volt Lezsák Sándor legújabb verseskötete,² benne a *Pusztinai kismagyarról* szóló megrázóan szép költemény arról, hogy „Pusztinai kismagyar / Arany Jánost olvasott // Pusztinai kismagyar / Családi kört szótágot...” Mirk László tanár úr munkája tehát nem ért véget, nem fejeződött be. Folytatnia kell, hiszen újabb és újabb versek születnek a moldvai magyarokról. Lesz mit gyűjtenie, lesz mit gyűjteniük az utánunk következőknek, egészen az idők végezetéig. S talán még azon is túl!

Halász Péter

2 *Misi, a puszka és a lódenkabát*. Budapest, 2018, Kairosz Kiadó.